

Kahramanmaraş Depremlerine Yüklenen Anlamlar

Yusuf Emre¹, Yüstra Yalçın²

Öz

Doğa kaynaklı afetler insan hayatını tehdit eden önemli sorunlardandır. Yaşamını sürdürebilmek adına insanların bu zorluklarla uyumlu yaşamayı öğrenmeleri önemlidir. Hayatı olumsuz etkileyen doğa kaynaklı afetlerden biri de depremlerdir. İnsanların bilgisi dışında meydana gelen bu depremlerin, onu bizzat deneyimleyen kişiler üzerinde az ya da çok etkileri olmaktadır. İnsanların deprem karşısında yaşadıkları, ona yükledikleri anlamlar ve bu zorlukla nasıl baş ettikleri merak konusudur. Bu çalışmada Kahramanmaraş depremini yaşayan kişilerin depreme yükledikleri anlamlar araştırılmıştır. Bireylerin depreme yükledikleri anlamların dini ya da din dışı referanslı olup olmadığı merak edilmiştir. Özellikle farklı yaş gruplarından katılımcıların bu konuda nasıl anlam ürettiğine odaklanılmıştır. Nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji yönteminden faydalanılmış, araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış mülakat ile toplanmıştır. Araştırma verileri betimsel analiz aracılığıyla önceden belirlenmiş kategori ve temalar üzerinden kodlanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre yaşlı katılımcılar depreme birçok kategoride genç katılımcılara göre daha fazla dini anlam yükledikleri tespit edilmiştir. Gerek depremin sebebi gerekse de başa çıkma kategorisinde dini referanslar kullanarak ahiret hayatına atıf yaptıkları görülmüştür. Genç katılımcılar ise depreme daha naturalist anlamlar yüklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Anlam, Başa Çıkma, Din Psikolojisi, Kahramanmaraş Depremi

The Meanings Attributed to Kahramanmaraş Earthquakes

Abstract

Natural disasters are one of the important problems that threaten human life. In order to survive, it is important that people learn to live in harmony with these challenges. One of the natural disasters that negatively affect life is earthquakes. These earthquakes, which occur without the knowledge of people, have more or less effects on the people who experience them personally. People's experiences in the face of earthquakes, the meanings they attribute to it and how they cope with this difficulty are a matter of curiosity. In this study, the meanings attributed to the earthquake by people who experienced the Kahramanmaraş earthquake were investigated. It was wondered whether the meanings that individuals attributed to the earthquake had religious or non-religious references. In particular, the study focused on how participants from different age groups produced meaning in this regard. Phenomenology method, one of the qualitative research designs, was utilized and the data of the study were collected through semi-structured interviews. The research data were coded through predetermined categories and themes through descriptive analysis. According to the findings of the study, it was determined that older participants attributed more religious meaning to the earthquake than younger participants in many categories. It was observed that they referred to the afterlife by using religious references in both the cause of the earthquake and the coping category. Younger participants attributed more naturalistic meanings to the earthquake.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Şırnak

İlgili yazar e-posta / Corresponding author e-posta: mr_ysf@hotmail.com ORCID No: 0000-0002-1395-5207

² Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Şırnak.

e-posta: yusraylcn2125@gmail.com ORCID No: 0009-0007-2184-6370

Keywords: Coping, Earthquake, Kahramanmaraş, Meaning, Psychology of Religion

1. GİRİŞ

Sismoloji açısından deprem; yer kabuğu içindeki kırılmaların ortaya çıkardığı, ani bir şekilde gerçekleşen ve dalgaların yayılarak geçtiği yüzeyi sarsması olayına verilen isimdir (Aral & Tunç, 2021). Söz konusu doğa olayı insan hayatını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle depremlerin beklenmeyen bir zamanda meydana gelmesi, bireysel ve toplumsal zararlara yol açması, can ve mal kayıplarının yaşanması bu etkiyi birey için uyumu zor hale getirebilmektedir. Dünyanın oluşumundan beri, sismik yönden aktif bulunan bölgelerde depremlerin meydana geldiği, sonucunda da çok sayıda insan ve yerleşim yerinin depremlerden zarar gördüğü bilinen bir durumdur. Türkiye bulunduğu konum itibarıyla etkin deprem kuşaklarından birinin üzerinde olduğundan gelecekte de depremlerin devam etmesi kaçınılmaz görünmektedir (İşçi, 2008). Bu durum bölge insanı için depremle uyumlu yaşamının ne kadar hayati önem taşıdığını gözler önüne sermektedir. Depremlerin yıkıcı etkisi maddi alanla sınırlı değildir. Depremler, onu deneyimleyen insan üzerinde travma etkisi oluşturabilen kişiyi günlük rutininin dışına itebilen baş etmesi zor bir olaydır. Sahip olunan teknoloji dahilinde depremlerin ne zaman gerçekleşeceğinin bilinmiyor olması, deprem anında yaşanan çaresizlik duygusu ve depremden sonra ortaya çıkan kayıplar ve sorunlar bireyleri derinden etkilemektedir. Deprem riski bulunan bölgede yaşayan her birey az ya da çok bu durumdan etkilenmektedir. Bahsi geçen etkiler, bazılarında bedensel hasara neden olurken diğer bazılarında ise ruhsal açıdan bir denge yitimine neden olabilmektedir (İmamoğlu, 2004).

Birey etrafında olup biten olaylara anlam vererek çevreye uyum sağlar. Bu sayede kendini düzenli, akla yatkın bir bütün olarak görmeye başlar. Kişinin kendini anlama ve kişiliğini tanıma çabasının ilk adımı anlam üretmekle mümkündür (Gürses, 2008). Aksi halde birey kendini boşlukta hissedip psikolojik olarak bazı sarsılmalar yaşayabilmektedir. İnsan karşılaştığı sıra dışı olaylara nedensellik çerçevesinde anlamlar yükleme eğilimindedir. Bunu yaparken olayları önceden tahmin ve kontrol etme, özsaygıyı koruma ve devam ettirme gibi motivasyonlar ön plana çıkmaktadır (Spilka vd., 2001).

Bu çalışmada Kahramanmaraş merkezli depremleri tecrübe eden kişilerin depreme yükledikleri anlamlar konu edinmiştir. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen bu depremler 11 ile yayılan geniş bir etki alanına sahip olması bakımından “asrın felaketi” olarak adlandırılmıştır. Etki alanının geniş olması, arama kurtarma çalışmalarını olumsuz etkilemiş can kaybının daha fazla olmasına neden olmuştur. Gerek deprem anında gerekse deprem sonrası çaresizliği ve yoksunluğu deneyimleyen kişilerin bu zor yaşam olayı ile baş edebilmek için nasıl anlam yüklediği bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. İnsanlar yaşadıkları zorlukları anlamlandırabilmek için dini ya da din dışı referanslardan hangilerini kullanmışlardır? Bu olayda neler hissetmişlerdir, depremden sonra hayata dair bakış açılarında herhangi bir değişim olmuş mudur? sorularına yanıt aranmıştır. Depremin insanlarda bıraktığı izleri ve depremden kaynaklı zorluklarla başa çıkma çabaları mülakat aracılığıyla toplanmış; nitel araştırma yöntemi kullanılarak depremi tecrübe eden insanların depreme yükledikleri anlamlar, başa çıkma biçimleri, deprem anında ve sonrasında hissettikleri ve bu deneyimin onlarda bıraktığı etkileri betimlemek amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Anlam Kavramı

TDK'ye göre anlam iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bunlardan ilki; "bir kelimededen, sözden, davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, meal, fehva, deme, mazmun, medlul ve valör" ikincisi ise "bir önermenin, tasarının, düşüncenin veya eserin anlatmak istediği şey"dir (TDK, 2009). İlk tanım göstergeden bireyin anladığı, algıladığı ya da ürettiği anlama ilişkin vurguya sahiptir. Diğer bir ifadeyle anlam birey tarafından üretilen ve yüklenen bir niteliğe gönderme yapmaktadır. İkinci tanımda ise göstergenin içkin olarak sahip olduğu özellikleri ön plana çıkardığı söylenebilir.

Varoluşsal bir içerik olarak anlam; insanın yaşamını şekillendiren, karşılaştığı olaylara belirli bir şekilde cevap vermesini sağlayan ve hayatı kavrama konusunda üzerine inşa edilen bir modeldir (Akıncı, 2005). Sınırlarının muğlaklığı açısından anlamın tanımını yapmak kolay değildir. Ancak her insan için hayati önem taşıdığı son derece açıktır. Bu önem anlamın bireysel yaşamdaki fonksiyonlarıyla ilişkilidir. İnsanlar güven ve kontrol duygularını tatmin etmek için kültür içinde verili olan anlamları sosyalleşme yoluyla içselleştirir ya da hayata dair anlam üretirler. Zira birey bu dünyada niçin bulunduğu dair net bir sebebe ve açıklamaya ihtiyaç duymaktadır. Yaşamın kısa olması ve bir gün sona ereceği bilgisi her insanı hayatın anlamına dair bir arayış yolculuğuna itmektedir. Bu bağlamda ölüm olgusu hayata dair bir netlik sunmakta ve bireyin hayat anlayışını şekillendirmektedir (Işık, 2013).

Her insan anlam bulma çabası içindedir. Anlam sistemi geliştirmeyi başaran kişiler, buna bağlı olarak bir takım önemli avantajlar elde ederler. Netice itibarıyla birey yaşanan, yapılan, gözlemlenen her şeye anlam verme eğilimi içindedir (Frankl, 2009). Zorlayıcı yaşam olaylarını kabullenebilmek, sorunlarla baş edebilmek ve hayata uyum sağlayabilmek için insanın anlama ihtiyacı vardır (Ulu, 2018).

2.2. Atıf Kuramı

Atıf kuramı, insanların davranışlarının sebeplerini açıklama ve olaylara anlam verme biçimleriyle ilgilenen sosyal psikoloji teorisidir (Sears vd., 2020). Atıf kuramının ve araştırmalarının öncüsü Fritz Heider olarak kabul edilmektedir. Onun *The Psychology of Interpersonal Relations* (1958) isimli kitabı, atıf teorilerine kaynaklık etmiştir. Heider'e (1958) göre sıradan insanlar davranışları ardındaki nedenleri sağduyuya dayanan teorilerle anlamaya çalışırlar. İnsanlar sezgileri aracılığıyla davranışlarına dair kendi nedensel teorilerini kurarlar (Arkonaç, 2008). Bireyler, sebep sonuç ilişkisine ait bilişsel sistem aracılığıyla iki olay arasındaki ilişkiyi algılayabilmektedir (Gürses, 2008). Söz gelimi dersten kalan bir öğrencinin öğretmeni suçlama eğilimi buna örnek verilebilir. Fakat burada hangi sebebin hangi sonuca bağlandığı önemlidir. Çünkü aynı olaya şahit oldukları halde sebepleri konusunda farklı fikirler beyan eden pek çok kişi olabilir. Bireyler, olayların nedenlerine dair yüklemeler yaparken yaşantılarına ait anıların, o an içinde buldukları duygu durumunun ve beklentilerinin etkisi altında olurlar. Bu bağlamda herkesin yükleme biçimlerinden aynı olamayacağından bahsetmek mümkündür. İnsanın kendini ve çevresini anlama ihtiyacı, onu toplumsal yaşamında yükleme yapmaya itmektedir (Koçak, 2014).

Yapılan atıflar çeşitli durumlardaki belirsizliği azaltmaya hizmet eder (Gürses, 2008). Zira anlam yükleme eylemi, olayların nedeniyle ilgili yorumlar vasıtasıyla belirsizliği aşma konusunda avantaj sağlayarak bireye daha güvenli bir dünya görüşü sunar. Sayısız uyararla dolu bir dünya içerisinde yaşayan insan, hayatı kavrama, yorumlama ve açıklamaya ihtiyaç duyar. Çünkü birey, anlam üretebildiği ölçüde çevresine uyum sağlayabilir ve bu uyum sayesinde eylemde bulunabilir (Karaman, 2020). İşte bu nedenle insanlar, bir ömür boyu var oluşun nedenine ve bireylerin

davranışlarına kendilerince açıklamalar yapmaya çalışırlar. Bu vesileyle birey, çevresindeki kişilerin tepkilerini, davranışlarının nedenlerini daha kolay anlamlandırabilmektedir.

2.3. Din, Anlam Yükleme ve Başa Çıkma

Dinin insan hayatındaki en önemli işlevlerinden biri anlam sunmaktır. İnanan birey, bu anlam referansı ile hayata ve yaşadıklarına dair belirgin bir bakış açısı elde edebilir. Bu sayede karşılaştığı zorlukları aşma konusunda avantaj sağlar. Nitekim araştırmalar, bireylerin yaşadıkları zorlu yaşam olaylarından din referanslı anlam üretebildiğini göstermektedir. Böylesi durumlarda ortaya konan dini açıklamalar sorunların aşılması ve duygu düzenlemesi konusunda destekleyici olmaktadır (Kula, 2002). Dindar bir kişi için yaratıcının her daim yanında olduğunu biliyor olması Tanrı'nın varlığından destek alması adına yeterlidir. Özellikle olumlu Tanrı tasavvuru ile ilişkili bu durum kişilerin daha az kaygı ve stres içinde olmasına katkı sağlaması açısından beden ve ruh sağlığı açısından avantaj sahibi olmaktadır.

Deprem gibi ferdin hem iç dünyasında hem de toplumsal hayatta yıkım ve sorunlar meydana getirebilen olayların adını duymak bile insanlar için korku vericidir. Böylesi yıkıcı etkilere neden olan ve toplumsal hayatı olumsuz etkileyen deprem karşısında bir anlamlandırma ve başa çıkma ilişkisi geliştirdiklerinden bahsedilebilir.

Baş çıkma, yaşanan bir travma ile dağılan anlamın tekrar tesis edilmesi olarak tanımlanabilir. Baş çıkma süreci, travmatik olayın deneyimlenmesiyle başlayan, bireyin bu olayı değerlendirmesiyle devam eden ve bahsi geçen değerlendirme sonucu çeşitli başa çıkma etkinliklerinin kullanılması ile tamamlanan unsurlara sahiptir. Baş çıkma sürecinin sonucu olumlu ya da olumsuz olabilmektedir (Esen Ateş, 2019). Bireylerin travmatik olaylarla başa çıkmada kullandıkları yöntemlerden biri de dini anlamlara yönelmektir. Zira din hem başa çıkma sürecinde kişiye cesaret ve anlam kazandırarak problemin üstesinden gelmesine yardımcı olur hem de karşılaşılan zorlu yaşam olayını kabullenme konusunda duygusal destek sağlayabilmektedir (Abanoz, 2020). Dinin başa çıkma sürecindeki etkisi çok yönlüdür. Pargament (2003) dinin bu çok yönlü etkisini üç kategoride ele almaktadır. Bunlardan ilki dinin, bizzat başa çıkma sürecinin doğal bir parçası olmasıdır. Karşılaşılan olaylar Tanrı'nın rahmeti ya da gazabı olarak değerlendirilebilir. Ya da imtihanın bir parçası, verilmek istenen bir ders şeklinde yorumlanabilir. Bu tür açıklamalar yaşanan sıkıntılara anlam katarak baş edilmesi nispeten kolay olan bir bağlam oluşturur. İkinci olarak din, başa çıkma sürecine eklenerek yardımcı bir öge olarak onu şekillendirebilmektedir. Dini kural ve sınırlar bazı yaşam olaylarının artmasına ya da azalmasına yol açabilir. Söz gelimi dini kurallara riayet eden kişiler uyuşturucuya ya da evlilik dışı ilişkiye de mesafeli olurlar. Son olarak din, başa çıkma sürecinin bir sonucu olmaktadır. Diğer bir ifadeyle başa çıkma süreci bireyin inancını şekillendirmekte ve dönüştürmektedir. Yaşanan travmatik olaylar bireyi Tanrı'ya daha yakın hale getirip, ibadetlere daha sık katılmalarına sebep olabilmektedir.

Kısaca dini başa çıkma, travmatik olayı deneyimleyen kişinin dini kaynakları sürece dahil etmesidir. Dindar birey çaresizliği deneyimlediğinde ilahi yardıma başvurarak zorluklara uyum sağlama pratiğine sahiptir. Bu durum yaşanan olumsuzluklar karşısında kişinin daha dirençli ve daha yapıcı bir birey olması konusunda kişiye yardımcı olabilmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada Kahramanmaraş depremini tecrübe eden kişilerin depreme yükledikleri anlamlar araştırılmıştır. Genç ve yaşlı katılımcıların deprem ile ilgili düşüncelerinin dini ya da din dışı hangi

referanslarla oluşturulduğu sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Araştırmada bireylerin deneyimlemiş olduğu depremle ilgili yükledikleri anlam hakkında bilgi toplamak amaç edildiği için desen olarak olgu bilim (fenomenoloji) yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu desen tümüyle yabancı olmayan fakat ayrıntılı bir anlayışın bulunmadığı olgulara odaklanmaya imkân sağlayan yaklaşımdır (Şimşek & Yıldırım, 2013). Fenomenolojik araştırmada amaç, bireylerin olgularla ilgili yaşantılarının ortak anlamını betimlemektir. Araştırmacılar bu desen aracılığıyla araştırma konusu olan olguya dair deneyimi bulunan kişilerden veri toplar ve bütün katılımcıların deneyimlerinin özünü bütüncül bir şekilde betimler (Creswell, 2023). Mülakat verilerinin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz bulguların, öncesinden belirlenmiş temalar çerçevesinde özetlendiği ve yorumlandığı bir analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırma sorularının belirlediği temalara göre düzenlenmesinin yanı sıra araştırmacı mülakat verilerinden ve mülakat esnasında edildiği gözlemlerden hareketle katılımcıların fikirlerini dikkat çekici şekilde sunabilmek amacıyla doğrudan alıntılara yer verebilmektedir (Şimşek & Yıldırım, 2013). Betimsel analiz aracılığıyla toplanan veriler düzenli ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. Araştırma, Şırnak Üniversitesi Etik Kurulu'nun 24.10.2023 tarih ve E-55465795-953.02.7.2-76663 sayı numaralı toplantı kararı ile alınan etik kurul onay belgesi alınarak yapılmıştır.

Araştırma problemine ilişkin katılımcıların görüş ve deneyimleri hakkında detaylı bilgi toplamak için aşağıda yer alan sorular kullanılmıştır:

1. Deprem deyince aklınıza ne geliyor?
2. Deprem anında neler hissettiniz?
3. Size göre doğal afetlerin meydana gelme sebebi nedir? Nasıl yorumluyorsunuz?
5. Can ya da mal kaybınız oldu mu? Depremin getirdiği zorlukları yenmek için nasıl düşündünüz, ne yaptınız?
6. Depremden sonra hayata dair fark ettiğiniz şeyler nelerdir?

3.1. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın verileri Kahramanmaraş depremini yaşamış insanlarla yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığı ile toplanmıştır. Katılımcılar 19-72 yaş aralığında Gaziantep, Şanlıurfa ve Kahramanmaraş'ta ikamet eden kişilerden oluşmuştur. Mülakat öncesinde katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmeleri için sohbet edilmiş, hazır olduklarını beyan ettiklerinde sorulara geçilmiştir. Verilerin kayıpsız bir şekilde toplanabilmesi için ses kaydı alınacağı bildirilmiş, katılımcıların rızası alınarak ses kaydı oluşturulmuştur. Her bir kayıt yaklaşık 30 dakika civarı sürmüştür.

Katılımcılar 6 kadın, 6 erkek olmak üzere 12 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara ait demografik özellikler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Araştırmanın problemi dahilinde katılımcılar yaş grubuna göre ikiye ayrılmıştır. 19-39 yaş aralığındakiler "genç katılımcılar", 60-72 yaş aralığındakiler ise "yaşlı katılımcılar" olarak isimlendirilmiştir.

3.2. Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmada elde edilen veriler dört ana tema altında tasnif edilmiştir. Bahsi geçen dört tema "Yaşlı katılımcıların depreme yükledikleri dini referanslar", "Yaşlı katılımcıların depreme yükledikleri din dışı referanslar", Genç katılımcıların depreme yükledikleri dini referanslar" ve Genç katılımcıların depreme yükledikleri din dışı referanslar" şeklinde isimlendirilmiştir. Ayrıca araştırma soruları bağlamında oluşturulan "depremin anlamı", "depremin sebebi", "başa çıkma", "farkındalık" ve "hissedilen duygu" olmak üzere kategoriler tablolaştırılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Meslek	Depreme Yakalandıkları Yer
K1	19	Kadın	Lise	Öğrenci	Gaziantep
K2	23	Erkek	Lise	Öğrenci	Gaziantep
K3	28	Kadın	Üniversite	Ev hanımı	Şanlıurfa
K4	30	Erkek	Lise	Çiftçi	Gaziantep
K5	37	Erkek	Üniversite	Din görevlisi	Gaziantep
K6	39	Kadın	Ortaokul	Ev hanımı	Gaziantep
K7	60	Erkek	Ortaokul	Şoför	Şanlıurfa
K8	62	Erkek	Üniversite	Aşçı	Kahramanmaraş
K9	62	Kadın	Okur-Yazar değil	Ev hanımı	Şanlıurfa
K10	63	Kadın	Okur-Yazar değil	Ev hanımı	Gaziantep
K11	71	Erkek	Üniversite	Emekli polis	Kahramanmaraş
K12	72	Kadın	İlkokul	Ev hanımı	Şanlıurfa

İlk olarak yaşlı katılımcıların depreme yükledikleri dini anlamlar Tablo 2’de gösterilmiştir. Katılımcıların depremin dini anlamı ile ilgili görüşlerine bakıldığında yaşlı katılımcılar depremi ölüm ile ilişkili görülmektedir. Deprem denilince aklınıza ne geliyor? sorusuna ölüm ve kabir kavramları ön plana çıkmıştır. Ayrıca katılımcılar deprem anını kıyamet provasına benzetmişler, yine Zilzal suresine atıfta bulunarak deprem ve kıyamet olgusunu bağlantılı bir şekilde yorumlamışlardır. Deprem gibi bireyi çaresiz bırakan bir olay dini anlam ile değerlendirildiğinde Allah’ın büyüklüğü ve kudreti de katılımcılar açısından deprem denilince akla gelen bir kavram olmuştur.

Katılımcıların depremin sebebi ile ilgili dini ifadelerine baktığımızda yaşlılar bunun insanın kabahati olduğunu vurgulayarak depremin Allah tarafından insanlara ders vermek için meydana geldiğini söylemişlerdir. Ayrıca insanların yoldan çıkmalarını yaklaşan kıyamet alameti olarak görüp bunun bir ahiret belirtisi olduğunu da ifade ettiklerini görüyoruz. Tüm bunlara bağlı olarak yaşlılar depremin büyük bir imtihan olduğunu insanların da bu imtihandan ders çıkarması gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcı ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Çünkü hiç iyi bir amelimiz kalmamıştır.” (K12)

“İnsanlar yüzünden meydana geliyor. İnsan çok aşırıya giderler.” (K10)

“Herkes kendi hayatından ibret alsınlar diye, herkes akli başına gelsinler diye.” (K9)

“Hocalar diyor ahir zaman. Ahir zaman yakına geldi mi bunların hepsi oldu.” (K10)

Katılımcıların deprem gibi zorlu bir süreçle nasıl başa çıktıkları sorulduğunda, ilk etapta hayatlarının kurtulmuş olmasından hareketle Allah’a şükranlık duygularını ifade ettikleri görülmektedir: *Dedim Ya rabbi çok şükür yakınlarıma bir şey olmadı* (K10). Depremzedelerin şükranlık duygularından sonra çeşitli ibadetlerle Allah’a sığındıkları da görülmektedir: *Dedim ya Rabbi demek ki her şey bir dakika, kudretine sığındık* (K10). Bu çeşitli ibadetlerin dua ve zikir olduğunu anlaşılmaktadır. Deprem gibi zorlu bir süreçte katılımcılar çeşitli ibadetlerle Allah’a sığındıklarını ve bu noktada içinde buldukları durumu kabullendiklerini ifade etmişlerdir: *Allah’tan gelmiş ne yapabiliriz demi* (K10). Deprem, insanoğlunun rutinlerini bozan bir olgudur. Dolayısıyla böyle bir olaya maruz kalmak epeyce üzücü ve yıpratıcı bir süreçtir. Bu yüzden depremzedelerin yaşadıkları bu durumdan olabildiğince hem fizyolojik hem de psikolojik olarak en az hasarla atlatmaları ruh sağlığı açısından önemlidir. Depremzedelerin bu süreçte başvurdukları yöntemler ve yaptıkları eylemler uyum sağlayabilmelerini etkilemektedir. Katılımcıların başa çıkma aşamasında başvurdukları yöntem ve gerçekleştirdikleri eylemler çoğunlukla Allah’a sığınmak ve bu durumu Allah’tan geldiğini düşündükleri için kabullenmek olmuştur.

Tablo 2. Yaşlı katılımcıların depreme yükledikleri dini anlama ilişkin bulgular

Tema	Kategori	Kodlar	Katılımcılar
Dini Referans	1. Deprem Anlamı	1.1. Ölüm	K12, K9
		1.2. Kıyamet provasası	K8
		1.3. Allah'ın kudreti	K7
		1.4. Zilzal suresi	K8
	2. Deprem Sebebi	2.1. İnsanın kabahati	K10, K12
		2.2. İmtihan	K9
		2.3. Ders verme	K9
		2.4. Ahir zaman belirtisi	K10
	3. Başa Çıkma	3.1. Şükür	K10
		3.2. Dua	K12
		3.3. Zikir	K12
		3.4. Allah'a sığınma	K10
		3.5. Kabullenme	K10
	4. Farkındalık	4.1. Dünyanın geçiciliği	K7, K9, K12
		4.2. Allah'ın kudreti	K10, K12
		4.3. İkinci fırsat	K11
		4.4. Kanaatkarlığın önemi	K9
	5. Hissedilen Duygu	5.1. Korku	K12, K11, K7, K9
		5.2. Çaresizlik	K10, K11
		5.3. Cehennem korkusu	K9
5.4. Pişmanlık (Ahirete dair)		K9	

Katılımcıların yaşadıkları bu zorlu süreçte hayatlarında nasıl değişimler meydana geldiği, bu deneyimin onlarda ne tür hangi farkındalıklara yol açtığı sorulmuştur. Araştırma bulgularına bakıldığında katılımcıların genel olarak dünya hayatının geçici olduğunu, dünyada var olan her şeyin sınırlılığını ve hiçbir şeyin insana ait olmadığını vurguladıkları görülmüştür. Yaşlı katılımcıların, hayatın geçiciliğine dair düşünceleri üzerinden kanaatkâr olunmasını gerektiğini anlatımlardan görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer husus "ikinci fırsat" meselesidir. Depremden sağ kurtulma durumunu Allah'ın onlara ikinci bir şans olarak verdiği ve bu şansın da yine Allah'ın istediği şekilde yaşanması gerektiği şeklinde yorumlamışlardır. Katılımcılara göre insanlara verilen bu ikinci şans yine sadece Allah'ın dilemesiyle olur. Bu nokta da her şey Allah'ın kudreti ile meydana gelmektedir. Katılımcılar Allah'ın takdiriyle deprem olduğunu yine Allah'ın dileğiyle bazı insanların depremden kurtularak ikinci bir fırsat elde ettiklerini düşünmektedir. Bahsi geçen anlatımlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

"Dünyanın boş olduğunu, dünyaya bağlanmanın faydasız olduğunu anladım." (K7)

"Dünya malına tapmadık, dünya malını hiç düşünmedik." (K9)

"Çektığımız nefes bizim değil, bu can bizim değil." (K12)

"Dünya malını hiç düşünmedik. Olsa yeriz olmasa yemeyiz o kadar." (K9)

"Allah'ıma çok şükür bana da hanımına da yeni bir hak verdi. Bundan sonra daha dikkatli bir mümin olmaya gayret ettim." (K11)

Depremzedelerin deprem anında hissettikleri duyguya dair ifadelerine bakıldığında katılımcıların en sık dile getirdikleri duygunun korku olduğu anlaşılmıştır. Deprem anı insanın otokontrolünü yitirdiği, güven duygusundan mahrum kaldığı dolayısıyla yüksek korku içeren bir süreçtir. Böyle bir durumda katılımcılar kendilerini savunmasız ve çaresiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Bahsi

geçen korku yaşlılar için cehennem korkusu ve buna bağlı olarak ahiret pişmanlığı ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 3'te yaşlı katılımcıların depreme yükledikleri din dışı anlamlara ilişkin oluşturulan kodlar ve kategoriler sunulmuştur.

Tablo 3. Yaşlı katılımcıların depreme yükledikleri din dışı anlama ilişkin bulgular

Tema	Kategoriler	Kodlar	Katılımcılar
Din Dışı Referans	1. Deprem Anlamı	1.1. Enkaz	K12, K11
		1.2. Korku	K10, K11,
		1.3. Tedbirsizlik	K8, K7
		1.4. Sarsıntı	K11
		1.5. Evlat korkusu	K9
	2. Deprem Sebebi	2.1. Doğal olay	K11
	3. Başa Çıkma	3.1. Dayanışma	K8
	4. Farkındalık	4.1. Tedbirin Önemi	K7
	4.2. Başkasına göre avantajda olma	K10	
	5. Hissedilen Duygu	5.1. Korku	K7, K9, K10, K11
	5.2. Endişe	K12, K7	
	5.3. Şaşkınlık	K10	
	5.4. Pişmanlık	K9	
	5.5. Soğukkanlılık	K8	
	5.6. Hayal kırıklığı (Evlat)	K11	

Depreme yüklenen din dışı anlamlara bakıldığında katılımcıların depremi korku ile eş değer tuttuklarını görülmektedir. Bu korku yaşlı katılımcıların din referanslı kullandıkları anlamdan farklıdır. Mülakat sırasında yapılan gözlemden hareketle söz konusu korkunun daha çok dünyevi bir bağlama işaret ettiği anlaşılmaktadır. Dünyevi korkuyu evlat korkusu alt başlığı olarak özel bir şekilde ifade eden katılımcılarımız; *evlatlarımı düşündüm, çok korktuk* (K9) diyerek o gün yaşadıkları şiddetli sarsıntılardan ve sayısız enkazdan bahsetmişlerdir. Ayrıca yaşanan bu büyük felaketin aynı zamanda birer tedbirsizlik sonucu bu kadar çok can kaybına sebebiyet verdiğini vurgulamışlardır. Yaşlı katılımcıların depremin sebebi kategorisinde din dışı referans kullandıkları yanıtlar dini referanslı olanlara göre sayıca az olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle yaşlı katılımcılar depremin sebebine ağırlıklı olarak dini anlamlar yüklemişlerdir. Din dışı referans kullanılarak verilen cevapta ise depremin doğal bir olay olduğu belirtilmiştir. Deprem neden olduğu zorluklarla baş etme konusunda yaşlı katılımcıların verdikleri yanıtlarda din dışı referanslar dini olana göre daha azdır. Katılımcılar dayanışma sayesinde bu zorlu sürecin üstesinden geldiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar depremden hareketle edindikleri din dışı referanslı farkındalık konusunda sadece alınması gereken önlemlerden bahsederek tedbirin önemine vurgu yapmışlardır. Deprem anında neler hissettiniz sorusuna yaşlı katılımcılar sıklıkla korku duygusundan bahsetmişlerdir. Felaketlerle karşılaşan bireyin çaresizliği deneyimlemesi ve otokontrolünü yitirmesinden hareketle korkması olağandır. Katılımcılar bu endişeyi şöyle betimlemişlerdir:

“Birden yer sallanmaya başladı hemen kalktım kaçmaya çalıştım, 3 kez kapı ağzında düştüm.” (K12)

“Büyük bir panik ve felaketti.” (K7)

Bazı katılımcılar da deprem anında korkmadıklarını ve soğukkanlı bir şekilde beklediklerini ifade etmişlerdir: *Orada sallanan evin içinde yatsı namazını kıldım, dışarıya çıkmadım* (K8). Her ne kadar yaşanan olay aynı olsa da yaşanan duygu farklıdır. Deprem kimi insanlarda korku ve endişeyi tetiklese de kimi insanlarda pişmanlık duygusunu ön plana çıkarmaktadır: *Gittiğim yılları*

düşündüm anca aklıma geldi (K9). Bu katılımcı mülakat esnasında oldukça yıpranmış bir görüntü içindeydi. Ses tonu ve yüz ifadesi geçmişe dair pişmanlığını anlatır gibiydi. Bu durumu; *gittiğim yılları düşündüm* (K9) ifadesiyle eski günler gözümün önüne geldi anlamında belirtmiştir. Deprem anında yaşadığı şaşkınlıkla şok olduğunu ifade eden katılımcılar da vardır. Yaşanan felaketin bıraktığı etkiye bağlı olarak kişiler geçmişe özlem, pişmanlık, büyük bir korku ve şaşkınlığın yanı sıra büyük bir hayal kırıklığı da yaşamışlardır. Deprem sırasında evlatlarının ilgisizliği yaşlı depremezelerde bu hayal kırıklığının somutlaşan yönü olmuştur: *Dedim niye benim evlatlarım koşmuyor bağırıyor, anne baba iyi misiniz diye. Hani o beni daha çok üzdü* (K11). Genel olarak bakıldığında yaşlı katılımcıların deprem hakkında hem dini hem de din dışı referanslara başvurdukları görülmektedir. Depremin sebebi, başa çıkma süreci ve farkındalık konusunda din dışı referanslar dini olana oranla çok az olmuştur.

Tablo 4'te genç katılımcıların depreme yükledikleri dini anlamlara ilişkin oluşturulan kodlar ve kategoriler verilmiştir.

Tablo 4. Genç katılımcıların depreme yükledikleri dini anlama ilişkin bulgular

Tema	Kategori	Kodlar	Katılımcılar
Dini Referans	1. Depremin Anlamı	1.1. Ölüm	K6
		1.2. Küçük kıyamet	K3
	2. Depremin Sebebi	2.1. Günahlara kefaret	K6, K3, K4
		2.2. İmtihan	K6, K4
		2.3. Yaratıcıyı unutma	K2
		2.4. Allah'a karşı gelme	K6
		2.5. Dünyaya Tapma	K2
	3. Başa Çıkma	3.1. Allah'a sığınma	K6
	4. Farkındalık	4.1. Dünyanın geçiciliği	K6, K1, K2
	5. Hissedilen Duygu	5.1. Çaresizlik	K4

Genç katılımcıların depreme yükledikleri din referanslı anlamlara bakıldığında çok fazla verinin olmadığı görülmektedir. Gençlerin, depremle ilgili olarak daha ziyade din dışı referansları kullandıkları ifade edilebilir. Depremin anlamına dair kullandıkları dini referanslara bakıldığında ölüm ve ötesine dair olduğu görülmektedir. Gençlerin depremin sebebine dair dini referansları yaşlı katılımcılara göre daha fazladır. Yani gençler depremin sebebini açıklarken çoğunlukla dini referanslardan faydalanmışlardır. Bu durum araştırmanın en dikkat çekici yönlerinden biri olmuştur. Gençler depremin sebebini insanların yaptıkları hataların ve işledikleri günah karşılığı meydana geldiğini düşünmüşlerdir. Bunun yanı sıra depremin insanlar için büyük bir imtihan olduğunu da ifade etmişlerdir. Yaşlıların aksine gençler daha çok insanların Yaratıcıyı unuttuklarını ve dünyaya taptıklarını, bunun neticesinde de Allah'a karşı geldiklerini belirtmişlerdir. Gençlerden yalnızca bir katılımcı başa çıkma konusunda din referanslı açıklama getirmiştir. Katılımcı 6 Allah'a sığındığını ve bu şekilde içinde buldukları zorlu süreci atlatabildiğini ifade etmiştir. Depreme dair ortaya çıkan farkındalıkla ilgili olarak daha ziyade hayatın geçiciliğinin vurgulandığı görülmektedir. Konuyla ilgili ifadelerden bazıları şunlardır:

"Belki günahları vardır. O yüzden bir ders vermek için olmuştur." (K6)

"İnsan kirlendikçe silkelendir ya, yer de kirlenmişti silkelendi." (K3)

"İnsanların yoldan çıkmasından dolayı bu bize büyük bir dersti." (K4)

"Kul o kadar günahkâr ki Allah bizi sınıyor." (K6)

"Bu bize büyük bir dersti, büyük bir örnekti." (K4)

Tablo 5'te genç katılımcıların depreme yükledikleri din dışı anlamlara ilişkin oluşturulan kodlar ve kategoriler gösterilmiştir.

Tablo 5. Genç katılımcıların depreme yükledikleri din dışı anlama ilişkin bulgular

Tema	Kategoriler	Kodlar	Katılımcılar
Din Dışı Referans	1. Depremin Anlamı	1.1. Jeolojik olay	K1, K5, K4
		1.2. Felaket	K1, K3, K2
		1.3. Enkaz	K1
		1.4. Can ve mal kaybı	K2
	2. Depremin Sebebi	2.1. Doğal olay	K1, K5
	3. Başa Çıkma	3.1. Tedbir alma	K1, K3
		3.2. Moral verme	K6, K2
		3.3. Olumlu bakma	K5
		3.4. Düşünmemeye çalışma	K3
		3.5. Çocuklarla ilgilenme	K6
		3.6. Sakin kalma	K2
	4. Farkındalık	4.1. Dayanışmanın önemi	K4
		4.2. İnsanların fırsatçılığı	K3
		4.3. Kötü niyetli insanlar	K3
		4.4. Hayata olumlu bakabilme	K5
	5. Hissedilen Duygu	5.1. Şok	K6, K3, K2
		5.2. Korku	K6, K4
		5.3. Soğukkanlılık	K8
		5.4. Kaybetme korkusu	K1

Genç katılımcıların depreme yükledikleri anlamlardan din dışı referanslı olanlara bakıldığında, çoğunlukla depremin jeolojik bir olay olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. Genç katılımcılar daha ziyade bilimsel bakış açısını referans alarak depremi doğal bir olay olarak değerlendirmişlerdir. Öte yandan depremi felaket kavramıyla ilişkilendiren, yanı sıra bunu enkaz ve can, mal kayıpları olarak görenler de vardır.

Depremin sebebine dair soruya gençler, depremin doğal bir olay olduğunu ve bunu doğa işleyişinin bir parçası olarak gördüklerini belirtmişlerdir: *Doğal afetler de dünyanın bir düzenidir. Yağmur yağdığı gibi depremin olması da normal bir şey aslında (K1). Adı üstünde doğal olarak ortaya çıkıyor (K5).* Katılımcılara göre evrende doğal bir işleyiş söz konusudur ve deprem de bu düzenin bir parçası konumundadır.

Depremin getirdiği zorluklarla başa çıkma konusunda genç katılımcılar ilk olarak depreme karşı tedbir adlıklarını, sonrasında ise sakın kalabilmek için çabaladıklarını ifade etmişlerdir. Bazıları da yüksek kaygıdan uzaklaşmaya çalıştıklarını, hayata daha olumlu bakmayı tercih ettiklerini ve otokontrolü sağlama çabası içinde olduklarını ifade etmişlerdir. Bu zorlu süreç insanlara ailenin, arkadaşlıkların kıymetini hatırlatma noktasında farkındalık oluşturmuştur. Nitekim genç katılımcılar depremin kaygı uyandıran atmosferinden çocuklarıyla ilgilenerek uzaklaşmak istedikleri görülmektedir. Konuyla ilgili ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Olası depremler olur diye daha çok bina olmayan açık alanları tercih ettik, orada kaldık.” (K1)

“Depremin tekrar olma riskine karşın deprem olan yerlerden uzaklaştım.” (K3)

“Zorlukları yenmek için moral verdim kendime.” (K6)

“Yani kolay değildi elbet bir an evvel hayata olumlu bir pencereden bakmaya çalıştım.” (K5)

“Sağlıklı düşünme çabasına girdik, sakın kalmaya çalıştık.” (K2)

Deprem deneyiminin oluşturduğu farkındalık konusunda insanların göstermiş oldukları dayanışmayı önemle vurgulamışlardır. Diğer taraftan dayanışmanın tam tersi art niyetli davranışların olduğu bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir: *İnsanların çok kötü niyetli*

olduğunu fark ettim. Sırf cepleri biraz daha para görsün diye insanların hayatlarıyla nasıl oynadıklarını nasıl oynayabildiklerini gördüm (K3). Katılımcılar birçok depremzedenin yaşam mücadelesi verdiği bir ortamda fırsatçılık yapan ve bencilce hareket eden insanları hem şaşkınlık içinde hem de üzülecek karşılamışlardır. Genç katılımcılar tüm bu olumsuzluklara rağmen ayakta kalabilmek için olumlu bir bağlam ortaya koymanın önemini vurgulamışlardır.

Genç katılımcılar depremde yaşadıklarını anlatırken ilk başta ne olduğunu anlayamadıklarını belirtmişlerdir: *O ses o sarsıntı tarif edilemez. Dehşet bir korku yaşadım. Dona kaldım sadece, dünya durdu sandım. Sadece sallanıyorduk (K3).* Deprem anında açıkçası bir hissiyatım yoktu. Çünkü şaşkına uğramıştım. Ne olduğunu bilmiyorduk. Hani bir şeyleri telaffuz edemiyorduk o anda (K2). Söz konusu ifadelerden hareketler katılımcıların yüksek korku yaşadığı ve kısa süreli şoke olduğu görülmektedir. Nitekim, onlar olayı anlamlandırmakta güçlük yaşamış, tepki verememiş, kalakalmışlardır. Deprem anında çok korktuklarını söyleyen katılımcılar; *bir anda çılgılık attım çocuklarımı alıp hemen dışarı çıktım. Çok korktum. Perişan olduk (K6).* Ne kadar cesur olsak da çocuklarımızın ailelerimizin komşularımızın değer verdiğimiz insanların başına bir şey gelir korkusuyla aslında her canın bir korku taşıdığını, aslında ne kadar cesur, cesaretli, yürekli ne kadar zengin olursak olalım çaresiz bir insan olduğumuzu öğrendim (K4) sözleriyle yaşadıkları endişeyi dile getirmişlerdir. Katılımcı 1, belirtilen korkunun sadece refleksif olmadığı sevdiklerini kaybetmeyle ilgili olduğunu vurgulamıştır. Korkan, panik yapan, dehşete kapılan ve şoke olan katılımcıların yanı sıra soğukkanlılığını koruduğunu ifade eden katılımcılar da vardır: *Deprem anında insanların bağırsıklarını duydum. Ben yani her ne kadar ölüme hazırlıklı olmasam da hazırlıklı bir insanım ölüme de hazırım. Yani hayat memat arasında benim için çok ciddi sınırlar yoktur yani. İnsanların sesini duyuyordum. Bizim mutfağın fayansları yere düşüyordu. Ben yatışı namazını kılmadan uyumuştum. Orada sallanan o evin içinde yatışı namazını kıldım. Dışarıya çıkmadım (K8).*

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kahramanmaraş depremini tecrübe eden kişilerin depreme yükledikleri anlamları konu edinen bu çalışmada, genç ve yaşlı katılımcıların deprem ile ilgili düşüncelerinin dini ya da din dışı hangi referanslarla oluşturulduğu sorusuna yanıt aranmıştır. Araştırma bulguları neticesinde yaşlı katılımcıların depreme birçok kategoride genç katılımcılara göre daha fazla dini anlam yükledikleri gözlemlenmiştir. Bu durum yaşlanma sürecinde yaşanan değişimlerin dini konuları daha fazla düşünmesine ve karşılaştıkları olayları dini referanslar kullanarak anlamlandırmayı kolaylaştırması ile açıklanabilir (Gürsu, 2022). Yaşlı katılımcıların özellikle depremi kıyamet provası olarak tanımlamaları ve depremlerin ahir zaman belirtileri olarak görmeleri dikkat çekicidir. Kula'nın (2000) 17 Ağustos Marmara depremi sonrası yaptığı çalışmasında depremzedelerin %87'sinin depreme ilişkin "kıyametin koptuğunu" düşündüklerini belirtmeleriyle uyumlu bir bulgudur. Benzer şekilde Batır ve İnce'nin (2023) yapmış olduğu din görevlilerinin deprem algısı ile ilgili çalışmasında, imam ve Kur'an kursu öğreticileri depremin ilahi kanunlar gereği meydana geldiğini ifade etmiştir. Bireyler sıra dışı olaylarla karşılaştıklarında süregiden anlam bağından kopunca yaşadıklarına anlam yüklemekte zorluk yaşarlar. Böyle bir durumda karşılaştıkları şeye atıfta bulunmak için din sıklıkla başvurulan bir referans kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır (Pargament, 1997). Bu durum içinde bulunduğu sürece uyum sağlayabilme ve psikolojik bütünlüğünü koruyabilme adına önem taşımaktadır. Din dışı referanslara bakıldığında, yaşlı katılımcılar deprem deyince korku, endişe, şaşkınlık, pişmanlık gibi depremin onlarda uyandırdığı duygulardan, çeşitli betimlemelere, depremin yıkıcılığının nedenlerinden kayıplara kadar geniş anlamlar içeren anlatımlarda bulunmuşlardır. Katılımcıların deprem anı ve sonrasında yaşadıklarına dair bu ifadeler depremin hafızalarında ne

denli taze olduğunu da göstermektedir. Depremi sebebiyle ilgili olarak yaşlı katılımcılar insanların dini yaşantıdan uzaklaşmalarını ön plana çıkarmışlardır. Yaşlı katılımcılara göre deprem, insanların son zamanlarda çokça kötü davranış sergilemesi ve aşırıya kaçması sonucunda ibret alması için Allah'ın bir uyarısıdır. Benzer sonuçlar Küçükcan ve Köse'nin (2000) ve Karadeniz ve Met'in (2023) çalışmalarında bulgulanmıştır. Bu çalışmalarda depremzedeler insanların işledikleri günahların ve yaptıkları kötülüklerin depremi tetiklediğini dile getirmişlerdir. Depremi sebebi dini referanslara başvurularak açıklandığında kültürdeki ortak anlatı bireylerin inanç ve anlam dünyasını da şekillendirmektedir. Doğa kaynaklı afetler insanların yaşam düzenlerini bozan, kayıplara ve travmalara neden olan olaylardır (Sönmez, 2022). Böylesi zorlu yaşam deneyimiyle baş etme konusunda yaşlı katılımcılar *zikir yapma, dua etme, Allah'a sığınma, Allah'tan gelen bu olayı kabullenme* (Tablo 2) gibi çoğunlukla dini referanslar kullanmışlardır. Depremi getirdiği zorluklarla baş etme için ibadete başvurma eğilimi Bala'nın (2011) çalışmasıyla uyumlu bir bulgu olmuştur. Özellikle kendini kötü hissedince dua etme, Allah'a sığınma ve namaz kılma ön plana çıkan etkinliklerden olmuştur. Benzer şekilde Gören (2023) depremzedelerin baş etme çabası olarak dua etme, ibadete yönelme, tövbe/şükür/tevekkül etme ve dini bilgi edinme gibi uğraşlar içinde olduğunu bulgulanmıştır. Baral ve Bhagawati'nin (2019) 25 Nisan ve 12 Mayıs 2015'te meydana gelen Nepal depremlerinden etkilenenlerle yaptıkları çalışmada, depremin neden olduğu zorluklarla başa çıkma yöntemi olarak Tanrı'nın yardımına inanma, dua etme, Tanrı adına hayır işleri yapma ve ibadete yönelme gibi uygulamaların kullanıldığı bildirilmiştir. Zorluklar karşısında Tanrı'ya sığınma, içinde bulunulan duruma anlam verme, duygu ve düşüncelerin farkına varma ve bunları ifade etmeyi kolaylaştırabilmektedir. Bu durum zorluklar karşısında bireyin kendini güçlü hissetmesine ve zorluklarla baş etmesine destek olmaktadır (Ayten vd., 2012).

Genç katılımcılar ise depreme daha natüralist anlamlar yüklemişlerdir. Onlar depremin meydana gelmesini normal karşılamış, dini anlam yüklemekten ziyade depremi doğal olarak gerçekleşen bir olay olarak görmüşlerdir. Bu bağlamda gençler depremin zorluklarıyla başa çıkma ve depreme yüklenen anlamlar kategorilerinde çoğunlukla daha rasyonel tavır içinde yorum yapmışlardır. Benzer sonuçlar 2010 yılında Haiti'de meydana gelen depremden etkilenen bireyler üzerine yapılan bir araştırmada (Galindo, 2016) bulgulanmıştır. Bu çalışmada bazı katılımcılar yaşadıkları zorlukların hayatın doğal bir parçası ve gerçeği olduğunu ifade etmiştir. Araştırmanın en ilginç bulgularından biri gençlerin depremin sebebi konusunda diğer kategorilerden farklı olarak çoğunlukla dini referanslar tercih etmeleri olmuştur. Genç katılımcılar depremin *dünyaya yönelme, yaratıcıyı unutma ve Allah'a karşı gelme* gibi kabahatlerin bir sonucu olduğu belirtmişlerdir (Tablo 4). Onlara göre dünya bir *imtihan yeridir* ve doğa kaynaklı afetler de bu imtihanın parçasıdır. Aynı zamanda depremde çekilen sıkıntıların *günahlara kefarete* olacağına yönelik inançlarını paylaşmışlardır. Bu bulgu Kula'nın (2002) 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerini yaşayanlarla yaptığı ve Doğanay'ın (2023) Kahramanmaraş depremzedeleriyle yaptığı araştırma sonuçlarıyla uyumludur. Benzer şekilde Bala'nın (2011) 2011 Van depremini deneyimleyen bireylerle yaptığı araştırmada, insanların gaflete dalmaları, dünyaya fazlasıyla meyletmeleri sonucu deprem bir uyarı mahiyetindedir. Bir diğer çalışmada (Tosun, 2023) 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş depremini deneyimleyen katılımcılar depremin bir uyarı ya da imtihan olduğunu, Allah'tan geldiğini ancak yaşanan ölüm ve yıkımlardan insanın sorumlu olduğunu dile getirmişlerdir. Depremi getirdiği zorluklarla başa çıkma konusunda Allah'a sığınmanın yanında *olumlu düşünmeye çalışma, deprem dışı konulara yönelme, çocuklarla ilgilenme, sakin kalmaya çalışma ve etraftaki kişilere moral vermeye çalışma* (Tablo 5) gibi din dışı referanslar kullanmışlardır. Bu ifadelerden hareketle genç katılımcıların içinde buldukları yaşam sorunlarıyla baş etme için uğraşlar edinmek, başkalarına yardımcı olmak, aile ilişkilerini güçlendirmek, sorunlarını düşünüp bunları paylaşmak ve kendine olumlu telkinlerde bulunmak gibi basit ancak rahatlamalarına yardımcı olabilecek baş etme yöntemleri (Sönmez, 2022)

kullandıkları görülmektedir. Bu sonuçlar Gören'in (2023) bulgularıyla uyumludur. 6 Şubat Kahramanmaraş depremzedeleri üzerine yapılan çalışmada bireyler, depremin neden olduğu sıkıntıları aşmak için meşguliyetlere yönelme, sosyal destek alma, deprem haberlerinden uzak durma, deprem farkındalığı kazanma ve önlem alma gibi uğraşlar edinmiştir. Depremden hareketle ortaya çıkan farkındalık konusunda genç ve yaşlı katılımcılar benzer şekilde insan hayatının geçiciliğini vurgulamışlardır. Depremde hissedilen duygulara bakıldığında ön plana çıkan duygu *korku* olurken yaşlı katılımcılar deprem anında ahiret hayatına dair hazırlıksız oldukları yönünde korkuya kapıldıklarını bildirirken, genç katılımcılar daha ziyade kaybetme ya da arkada kalanlara dair dünyevi korkuları dillendirmişlerdir.

Sonuç olarak yaşlı katılımcılar depreme birçok kategoride genç katılımcılara göre daha fazla dini anlam yükledikleri tespit edilmiştir. Gerek depremin sebebi gerekse de başa çıkma kategorisinde dini referanslar kullanarak ahiret hayatına atıf yaptıkları görülmüştür. Yaşlı katılımcılar, dünyanın bir "imtihan yeri" olduğunu vurgulayarak hayatın sınırlılığına dikkat çekmişlerdir. Onlara göre depremin ortaya çıkış nedeni özellikle dünyevi yaşayan insanlara Allah'ın uyarıda bulunmak için verdiği bir mesaj ile ilgilidir. Genç katılımcılar ise depreme daha natüralist anlamlar yüklemişlerdir. Onlar depremin meydana gelmesini bir tür doğa olayı olarak değerlendirmişlerdir. Depreme dair birçok kategoride din dışı anlamlar yüklemelerine karşın gençler depremin sebebiyle ilgili dini referanslar kullanmayı tercih etmişlerdir.

KAYNAKLAR

- Abanoz, S. (2020). Türkiye'de yapılan 'dinî başa çıkma' konulu araştırmalar hakkında bir değerlendirme. *Eskiyeni*, 40. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.673386>
- Akıncı, A. (2005). Hayata anlam vermede dinî değerlerin ve din öğretiminin rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9).
- Aral, M., & Tunç, G. (2021). Türkiye'de deprem performansına dayalı bina kimlik bilgilerinin oluşturulmasına yönelik çalışma ve öneriler. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(1). <https://doi.org/10.35341/afet.825123>
- Arkonaç, S. A. (2008). Sosyal psikolojide insanları anlamak. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ayten, A., Öztürk, E. E., Sevinç, K., & Göcen, G. (2012). Dini başa çıkma, şükür ve hayat memnuniyeti ilişkisi: Hastalar, hasta yakınları ve hastane çalışanları üzerine bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2).
- Bala, M. B. (2011). Deprem yaşayan bireylerde dini başa çıkma: 2011 Van depremi örneği [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baral, I. A., & Bhagawati, K. C. (2019). Post traumatic stress disorder and coping strategies among adult survivors of earthquake, Nepal. *BMC Psychiatry*, 19.
- Batır, İ., & İnce, C. (2023). Din görevlilerinin bir afet biçimi olan deprem hakkındaki algıları. *Bitlis İslamiyat Dergisi*, 5(2). <https://doi.org/10.53442/bider.vi.1382052>
- Creswell, J. W. (2023). Nitel araştırma yöntemleri (S. B. Demir & M. Bütün, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Doğanay, S. (2023). Depremzedelerin hayatı anlamlandırma ve yas süreçlerinde dinin rolü: Nitel bir araştırma. *ULUM*, 6. <https://doi.org/10.54659/ulum.1347634>

Esen Ateş, N. (2019). Sosyal destek ve dini başa çıkma: Şehit aileleri ve gaziler örneği. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7(1).

Frankl, V. E. (2009). İnsanın anlam arayışı (S. Budak, Çev.). Okuyan Us Yay.

Galindo, D. L. (2016). Trauma, resilience, hope, and religious coping in Haiti [Unpublished Doctoral Thesis]. George Fox University.

Gören, A. B. (2023). Afet sonrası ikincil travmatik stres ve dini başa çıkma: Kahramanmaraş depremi örneği. Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 23(1). <https://doi.org/10.33420/marife.1280604>

Gürses, İ. (2008). Yükleme teorisi ve din ilişkisi üzerine bir değerlendirme. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17(2).

Gürsu, O. (2022). Yurt dışında yapılan din ve yaşlanma çalışmaları üzerine bir inceleme. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 26(1). <https://doi.org/10.18505/cuid.1052238>

Heider, F. (1958). The psychology of interpersonal relations (ss. ix, 326). John Wiley & Sons Inc. <https://doi.org/10.1037/10628-000>

Işık, Z. (2013). Ebeveyni ölen yetişkinlerde dinî başa çıkma [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İmamoğlu, A. V. (2004). Deprem sonrasında karşılaşılan psikolojik tepkiler ve dini içerikleri. EKEV Akademi Dergisi, 8(20), 79-88.

İşçi, C. (2008). Deprem nedir ve nasıl korunuruz? Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3(9). <https://doi.org/10.19168/jyu.52931>

Karadeniz, H., & Met, Y. G. (2023). A religious and sociological overview of the attitudes of earthquake victims to make sense of the earthquake phenomenon. Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi, 7(3).

Karaman, F. (2020). Tevekkül, kader bağlamında deprem ve sorumluluk bilinci. Diyanet İlmi Dergi, 56(3).

Koçak, A. (2014). Davranışların nedenlerini algılama: Yükleme kuramları. Selçuk İletişim, 1(1). <https://doi.org/10.18094/si.05771>

Kula, N. (2000). Deprem ve kıyamet benzetmesi. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9(1).

Kula, N. (2002). Deprem ve dini başa çıkma. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1).

Küçükcan, T., & Köse, A. (2000). Doğal afetler ve din: Marmara depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme. İsam / İslam Araştırmaları Merkezi.

Pargament, K. I. (1997). The psychology of religion and coping: Theory, research, practice. Guilford Press.

Pargament, K. I. (2003). "Tanrım bana yardım et" din psikolojisi açısından başa çıkmanın teorik çatısına doğru (A. Albayrak, Çev.). Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji, 3(9), 207-238.

Sears, D. O., Taylor, S. E., & Peplau, L. A. (2020). Sosyal psikoloji (A. Dönmez, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.

Sönmez, M. B. (2022). Depremin psikolojik etkileri, psikolojik destek ve korkuyla baş etme. TOTBİD Dergisi, 21(3), 337-343.

Spilka, B., Shaver, P. R., & Kirkpatrick, L. A. (2001). Din psikolojisi açısından genel bir atıf teorisi (A. Kuşat, Çev.). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19(11).

Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

TDK. (2009). Anlam. İçinde Büyük Türkçe sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tosun, M. (2023). Deprem deneyimi yaşamış bireylerde dini başa çıkma. 52-75.

Ulu, M. (2018). Hayatı anlamlandırma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki üzerine. Bilimname, 2018(36). <https://doi.org/10.28949/bilimname.459247>